

ismereteket, melyek nélkül egyetlenegy ember sem lehet el hiány nélkül, melyek a való étellel megismertetik.

Mennyivel inkább van nekünk szükségünk egy olyan egyetemlegesen képzett növendékre, mikor minket a mai kor parancsoló szava a keletre utal, arra a keletre, melyet nem szóval, nem verbális ismerettel, hanem igenis csak életrevaló praktikus ismerettel kell meghódítanunk. A nevelés in idea, menten minden földi salaktól ne kísértsen többé! Ha majd teljesen letűnt annak lenyűgöző hatalma, még csak akkor mondhatjuk el: «Non scholae, sed vitæ discimus!»

(Nagy-Várad.)

DEMEK GYÖZÖ.

NÉPISKOLÁK, KÖZÉPISKOLÁK, EGYETEMEK.

A középiskolákat (höhere Schulen, miként őket németországi szokás szerint nevezi) — úgymond — olyképen lehet jellemezni, hogy ide tartozik minden iskolai oktatás, mely a 14. életéven túlmegy. S ezen további évek számára is ugyanaz marad az általános cél, mint a népiskolai fokon, t. i. az, hogy bevezesse a tanulót a nálunk elért civilisatio elemeibe, még pedig szintén a technikus-theoretikus módszerből indulva ki, melyet csak idővel pótoljon a theoretikus-technikus methodus. Az elemi oktatás anyagát itt csak mindinkább ki kell dolgozni detailokba, ki kell azt bővíteni, de a cél nagyjában ugyanaz marad.

Nem lehet ez inkább csak reproductióra törekvő ismertetésünk feladata szerzőnkkel egyes vitás pontokra nézve mélyebbre menő polemia-bocsátkozni, de nem nyomhatjuk el azt a megjegyzést, hogy ha így formulázzuk a középiskola feladatát, miként ő teszi, majdnem elveszszük tőle a jogosultságot arra, hogy mint külön intézmény külön életet éljen, külön erőket neveljen magának, külön nagyfontosságú állami jogokat vindicáljon magának a belőle kikerülők számára. A középiskola így nem lenne mássá, mint — hogy egy mai napság már meglehetősen hirhedt pædagogiai terminussal éljünk — egy nagyobb «concentricus köre» a népiskolának, s nem tenne mást, mint hogy az ismeretek hasonló párhuzamos körét futná be analog állomásokon át ugyanazon módon, mint a népiskola, csak kissé tovább időzik egy-egy állomáson, több apróságot szedve fel útközben, mint amaz. A «höhere Schule»-ból kikerülő ifjú műveltsége e szerint az lenne, mint az elemi iskolából kijövőé, csak részletekben, anyagmennyiségben és tán «ballast»-ban gazdagabb lesz. Tudjuk, hogy e felfogást úton-útfélen találni, de azt is tudjuk, hogy maga a középiskolák multja, conceptiójuknak története megezáfolja hivatásuknak illetén felfogását.

Szerencséjére, bár minden bizonynyal a következetesség rovására, korántsem az előre adott célmeghatározás alapján construálja B. a középiskolák épületét, hanem a mindig tapasztalati alapon álló gondolkodó józanságával a középiskoláknak mai tanulmányköréből, mint adottból kiindulva igyekszik világot vetni a traditionalis tanulmányok fontosságára.

Előrebocsátva azon részéről nem eléggé megokolt követelményt, hogy a matematika-természettudományi tanulmányoknak jelentékeny szerepet kell vinniök a középiskolában, azon körülményen akad fenn, hogy a legújabb németországi tantervekben a magasabb polgáriskola vagy reáliskola számára 36 math.-természettudományi óra esik hetenként 91 nyelvi-történetire; a főreáliskolában 83 math.-term. 134 nyelvi-történetire; a realgymnasiunban 72 matematika-természettudományi 148 nyelvi-történetire; a gymnasiumban, 52 math.-term. 169 nyelvi-történetire. Ezen adatok annak a kérdésnek felvetésére bírják Baumant, hogy miért van a nyelvi-történelmi elemnek akkora túlsúlya a matematika-természettudományival szemben.

E kérdés megfejtésére kissé messze menő elmékedésekbe bocsátkozik a nyelvnek mint ilyennek természetére és az ember szellemi életéhez való viszonyára nézve és evvel kapcsolatban, jóllehet nem valami benső összefüggésben megkísérli kiszabni a nyelvi tanulmány helyét a középiskolai tanulmányok körében. E fejtegetésekben azonban alig uralkodnak igazi pädagogiai elvek, melyek igazán mértéket adhatnának a középiskolai nyelvi és irodalmi tanulmányok mekkoraságának kimérésére, és az aphoristikus, magukban véve többé-kevésbbé érdekes megjegyzések, melyeket B. az irodalomnak és specialiter a költészetnek az emberi és nemzeti életre való hatását illetőleg tesz, nem vetnek kellő világot arra, mennyit és minőt nyújtunk e tanulmányokból. Hasonlóan határozatlanok eredményeikben a történelemre vonatkozó fejtegetések is.

Nagy súlyt helyez B. a modern (angol és francia, a német viszonyoknak megfelelőleg szerinte az angolé a superioritas) nyelvek tanítására, még pedig első sorban, mint az internationalis közlekedésnek, a modern civilisatio emez egyik főtényezőjének, legfontosabb segédeszközére.

Több, kevésbbé fontos részlet közbevetése után aztán azon kérdéshez fordul B., hogy mily álláspontra helyezkedjék a középiskola a görög és latin nyelvekkel szemben. E kérdést, mellőzve minden a görög és latin irodalomnak történelmi hatására támaszkodó argumentumot, erre az egy pontra kívánja concentrálni: Van-e a görögben vagy latinban valamely oly elem, melyet a modern civilisatio egyáltalában nem adhat, és a melynek még sem szabad hiányoznia a magasabb műveltségből? Mi a kérdés ily formulázását valódi pädagogiai szempontból, mely a tradicio

tudatlanságát sem zárhatja ki az elmélkedésből, határozottan nagyon is szűknek találjuk, de nem tagadható, hogy Baumann a kérdésre való felelet keresése közben sokban enged a kérdés előlegezett szűkítéséből, és mélyebb történeti belátást (melyet oly nagyszabású historikusokból kölcsönöz, minő a nagy Ranke) rejtő fejtegetések után eléggé kedvező eredményre jut a görög és római irodalomra nézve. «Felette fontos» — így formulázza idevágó megjegyzéseinek eredményét — «hogy Homeros, a nagy görög tragikusok, historikusok és szónokok szelleme fennmaradjon, és egyúttal abból is a legjobb, a mit a rómaiak önmagukból vagy görög impulsusok hatása alatt nyújtanak.»

Az ó-kornak tehát — úgymond — mindenesetre helyet kell kapnia a magasabb képzésben. De még fennmarad az a kérdés, minő legyen egészben véve ez a magasabb képzés?

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy melyek azon okvetetlenül szükséges elemek, melyeknek minden középiskolai oktatásban, gymnasiumban és reáliskolában, vagy esetleg másfajtaban, elő kell fordulniok. Erre nézve bizonyos, hogy valamennyi középiskolának egyaránt meg kell egyeznie a matematika, természettudomány, technikába és nemzetgazdaságtanba való bevezetés, valamint az anyanyelvi oktatás dolgában is. Ezek ugyanis B. szerint a modern civilisatio alapjai és ezek adják egyszersemind a megfelelő eszközöket mindazon sajátos feladatok végzésére, melyeket a mi civilizációnknak egyelőre is az előre látható legközelebbi időben végeznie kell. Ezekre nézve nem lehet különbség a gymnasium és reáliskola követelményei között: kell, hogy a magasabb osztályok, vagyis azok, melyek a társadalom vezetésére vannak hivatva, mindannyian lényegileg ugyanazon alapokon nyugvó műveltséget kapjanak. Annak nem szabad lennie, hogy az egyik oldalon álljon egy matematikai, természettudományi műveltség, a másik oldalon pedig egy nyelvi humanistikus; már ma is előfordul, hogy a művelteknek e kétféle osztálya meg nem érti egymást. De kétséget alig tűr, melyik lesz a győztes a kettő közül. Minden bizonynyal az, a kinek matematikai, természettudományi és nemzetgazdasági műveltsége is van és ki tudja, hogy ezek mily eszközöket nyújtanak a társadalom és az állam fentartására és továbbfejlesztésére.

Csak az ó-kor tekintetében lehet különbség a különböző fajú középiskolák között. Baumann javaslatai e pontra nézve nem öltenek valami nagyon határozott formát, inkább csak másoktól, különösen angol és francia részről eredő kívánságok reproductióiból állanak, — annyi azonban kilátszik megjegyzéseiből, hogy a gymnasium számára okvetetlenül szükségesnek tartja mind a görögnek, mind a latinnak megtartását. Az utóbbira nézve azonban inkább csak — miként ő nevezi — a formalis humanistikus tárgyalást, vagyis a legfontosabb munkák olvasását és

tartalmi megbeszélést tartja szükségesnek; a latinban pedig a formalis humanistikus mellett még a régi módon folytatandó formalis nyelvi, azaz pontos grammatikai tárgyalás is szükséges. A klasszikus nyelvek gyakorlati alkalmazása, azaz a latinul vagy épen görögül beszélés-írás begyakorlása egészen elejtendő. Baumann részletezi is, mit kell a görög, mit a római irodalomból olvasni, de ki kell jelentenünk, hogy e kiszemeléssel nem értünk mindenben egyet. Sem Sapphót pl., sem Ovidiust vagy Terentiust nem tartjuk oly nélkülözhetetlennek, mint Baumann, de igenis Homerosból nemcsak az Odysseia «legszebb három énekét» és az Iliasból egy pár részletet, hanem lehetőleg sokat, ép úgy Liviusból is nemcsak egy kis chrestomathiát a «legrómaibb» jellegű részletekből (eine Auswahl des Römischsten), hanem belőle is mennél többet — szívesen odaadjuk érte, ha kell, a Baumanntól kívánt Sallustius, e — túlzás nélkül mondhatni — tendetiosus memoireokat író pártembert. De másfelől nagy örömmel üdvözölhetjük Baumannak azt a javaslatát, hogy az ó-kori tanulmányok befejezéseül még a római jognak egyes részleteivel is meg kellene ismertetni az ifjúságot (Gaiusból, az institutiók- és pandektákból). Igaz ugyan, hogy e tanulmánynak csak egy beható tágabb keretű elméleti tárgyalás kíséretében volna kellő értéke, de miért ne lehetne ilyenről gondoskodni, esetleg nálunk, Magyarországon is, különösen, ha kilencz osztályú középiskolát kapunk? Annyi bizonyos, hogy szakítani kell már egyszer az iskolában is avval az elavult felfogással, mely Augustus korában látja az ó-kor betetőzését és mindent, a mi utána jön, a sülyedés, hanyatlás orcusába dob, holott ép a későbbi császárság teremtette a római szellemi életnek legnagyobb szabású megnyilatkozását, a hatalmas jogirodalmat.

A mi a klasszikus oktatás berendezését illeti, B. azt hiszi, hogy nem kellene a latint és görögöt a legelső osztályokban kezdeni, hanem a görögöt az Untertertiában (vagyis a kilencz osztályú gymnasium negyedik osztályában), a latint pedig az Untersecundában (a kilencz osztályú gymnasium hatodik osztályában).

Hogy némileg összefoglaljuk a mondottakat, a gymnasium Baumann szerint nagy matematikai-természettudományi műveltséget ölelne fel, bevezetést a technikába és nemzetgazdaságba, az anyanyelvet és irodalmát, történetet és földrajzt és azonkívül még latint és görögöt, valamint az angol és francziáknak elemeit. Nem lesz-e ez nagyon is sok? kérdi ő maga. Nem lesz-e túlterhelés ily tanterv eredménye? A túlterhelés veszedelmények könnyen elejét vehetjük, ha egyszerűen szigorúan követeljük, hogy öt óra legyen a maximum naponként. Ezenkívül lehetne még délutánonként extraórákat is tartani, a melyekre ének, torna, rajz, kézügyesség stb. esnék. Matematika és természettudományra jutna hetenként kilencz-tíz óra, a nyelveknek és a történelemnek húsz-huszon-

egy. Házi dolgozatok alsóbb osztályokban egészen kerülendők, a felsőbb osztályokban pedig szintén legfeljebb három órát szabad elfoglalniuk hetenként.

Nagyon érdekes és nem épen kicsinylendő B. ezen javaslata, hogy a középiskolákban ne legyen érettségi vizsgálat, hanem e helyett a főigazgató kétszer látogassa meg az utolsó esztendőben az illető intézetet, vizsgálja meg az összes írásbeli feladatokat, mind a háziakat, mind a zárthelyieket és a tanári kar terjeszse eléje az év végén az egyes tanulók érettségére vonatkozó javaslatokat. A főigazgató kifogásai esetére zárthelyi dolgozat döntene. Oly tanulóknak, kiktől a tanárok a legfelsőbb osztály szabályszerű látogatása után megtagadnák az érettségi bizonyítványt, legyen joguk egy külön kinevezendő bizottság előtt érettségi vizsgálatot tenni.

Néhány szó a felsőbb leányoktatás érdekében rekeszti be Baumann fejtegetéseit a középiskolákról és utána áttér munkájának harmadik részére, az egyetemi oktatás fejtegetésére.

Mellőzzük itt inkább szellemes, mint sajátképi kérdése szempontjából értékesíthető fejtegetéseit a modern tudomány törekvéseiről, mint azokat az újkori élet Descartes, Bacon, Hobbes óta megteremtette; mellőzzük egyszersmind keserű panaszait, melyek bizonyára nálunk is visszhangra találnak, hogy az egyetemi tanulók ma már közönségesen nem a tudás iránt való friss érdeklődésből tanulnak, hanem csak vizsgára készülnek. Azon mindenesetre jogosult kifogásaival sem akarunk foglalkozni, melyeket a mai seminariumi rendszer ellen hangoztat, mely a tanulókat igazi tanulás és szélesebb körű művelődés helyett ideje előtt specialis kutatásra és így idétlen tudós munkálkodásra szorítja. Mindegy negatív irányú megjegyzéseit, mondom, mellőzzük, — csak azt a nagyon figyelemre méltó észrevételét emeljük ki ezek közül, melyben rosszalja a természettudományok praktikus felhasználásának, a tulajdonképi technikus tanulmányoknak a tudományegyetemtől való elszakítását és kizárólag a polytechnicumokra való átvitelét — és egyenesen áttérünk azon pozitív javaslatok ismertetésére, melyeket B. az egyetemek szervezésére vonatkozólag hangoztat.

Szükségesek-e mai napság az egyetemek? — kérdi mindenekelőtt. Felelete: igen is, nem is. Szükségesek, mint az államtól a közérdek szempontjából fentartott középpontjai a tudományos kutatásnak és oktatásnak, nem szükségesek pedig annyiban, a mennyiben akárki az egyetemen kívül is bevezethető a kutatásba és a tudományba a tudománynak valamely külön álló embere részéről, valamely város vagy község vagy egyesület tudományos intézetében, sőt könyvek és apparatusok útján sokféleképen autodidaktikus módon is képezheti magát. E szerint tehát ne legyen egyetemi kényszer és ne legyenek egyetemi kiváltságok.

hanem meg kell engedni szabad, az államtól független egyetemeket is.

A ki egyetemre megy, annak mindenekelőtt önkéntes évét kell elvégeznie, hogy ha netán a hosszú iskolázás után teste fejlesztésére szorúlna, meg is találja ott; ha ekkor testi állapotánál fogva még nem képes a katonai szolgálatra, akkor csak az egyetemi idő után sorozzák be.

A legfőbb dolog ezentúl minden egyetemre nézve az, hogy nagy, árnyékos térségei legyenek, torna és játék számára, melyek egész nap nyitva legyenek. A vívást és tánczólást is tanítsák ingyenesen. Télen-nyáron legyen fürdő-intézet a tanulók rendelkezésére. A lovaglás külön díj fejében tanítandó vagy esetleg jutalom gyanánt is olyanok részére, kik e célra a vacatiók alatt szabadon választott themáról dolgozatot készítenek. A középiskolai kézügyességoktatásnak megfelelőleg legyen az egyetemi tanulóknak is alkalmuk finomabb művészi vagy technikus munkákra, melyek pihentetőül is szolgálnak s el is terelnek az abstract gondolkodástól az érzékek és izmok gyakorlására. Az egyetemet látogató fiatal emberek rendszeren úgy sem tudják, mit tegyenek izomerejükkel, melynek izgató hatását pedig érzik.

A stipendiumokat, hacsak az alapítványok jogi természete megengedi, el kell törölni, vagy pedig lehetőség szerint átalakítani. Az első két félévben kiki maga gondoskodik a maga fentartásáról vagy pedig éljen a megyéje vagy községe részéről adott stipendiumból. A harmadik félévtől kezdve pedig vétessék fel, ha rászorúlt, külön e célra alapított, önkormányzattal bíró deákházakba, a melyekben kimutatott ismeretei és tanuló munkássága alapján teljes vagy félig szabad ellátást kapjon. Minden ily házban lakják egy docens is, a nélkül azonban, hogy a tanuló egyenesen alája volnának rendelve. Ilyen deákházak szervezésére kellene az eddigi stipendiumokat fordítani.

A vacatiók tegyenek egészben véve négy hónapot, még pedig ezek olyképen legyenek elosztva, hogy minden négy hónap előadásra jusson két hónap vacatio.

Kiki bármikor kérheti, hogy valamely állami egyetemen valamely szakból doctori vizsgára bocsássák, bárhol és bármiképen szerezte is legyen műveltségét. Így aztán vizsgát tesz pl. mint chemikus, physikus vagy botanikus, legalább két szaktanár jelenlétében egy a kormánytól kinevezett harmadik biztos jelenlétében. Ha a jelölt valamely szakból annyi ismerettel bír, hogy ezek alapján már most önálló tudományos dolgozatokat is készíthet, akkor vizsgázott «*candidatus doctoratus*»-sá lesz; ha azután három év lefolyásán belül még önálló értékkel bíró dolgozatot is ad az illető szakból, akkor lesz physika, chemia stb. doctorává.

Államvizsgára mindenki bocsátandó, a ki valamely állami vizs-

gálóbizottsághoz beküldött dolgozata; esetleg még zárthelyi dolgoza által is tudományosan készültnek mutatkozik. Az államvizsgálat eredménye első sorban csak annak a kijelentése, hogy az illető emez vagy amaz ismeretekkel vagy képességekkel rendelkezik. Valamely meghatározott hivatalra aztán pályázatot kell hirdetni, a beérkezett bizonyítványok értelmében kiválasztani a megfelelőket és ezek között sors útján dönteni, vagy ha a pályázók egyike kívánja, őket nyilvános colloquiumra összehívni és ennek alapján választani közöttük.

Ezek azon általános pontok, melyeknek szemeltartását az egyetemi tanulmányokban B. ajánlja. Ezekhez csatlakoznak az egyes facultasok tanulmányainak berendezésére vonatkozó kívánságai, melyek közül a legjelentékenyebbeket a következőkben közöljük.

A *theologiai* tanulmányok alapja legyen általános történeti hittudomány; ehhez járuljanak a természettudomány elemei, a mennyiben nem vitások többé és a vitás dolgok is épen, mint ilyenek; továbbá az általános történet eredményei, a socialis tudomány elemei, különösen általános elméleti nemzetgazdaságtan; a philosophiai tanulmányokból a philosophia története, logica, psychologia. Ez alaptanulmányok három semesterre terjedjenek. Erre következék az új-testamentom exegese, ezután pedig az ó-testamentomé (a héber nyelv csak annyiban kell, a mennyiben újabb magyarázatok megértésére szükséges). Ehhez csatlakozik aztán egyháztörténelem és a historiai fejlődés egyik része gyanánt a dogmatika, még pedig az illető egyház specialis dogmatikája is. Mindez betöltene újabb három félévet. A befejező két félévet a kereszténység apologiája töltené be, vagyis azon bizonyítás kísérlete, hogy azon sajátlagos érületi érték mellett, melyet minden confessio magának tulajdonít, még a vele összefüggő elméleti tételek sincsenek ellenmondásban a tudományval, hanem épen ezek egészítik ki bizonyos reményt nyújtó módon a tudás esetleges hézagait.

A *jogi* tanulmányokra nézve a következő javaslatai vannak Baumannak. A jogi cursust két félév nemzetgazdaságtan (általános és specialis), a római és a hazai jognak, úgy a magán-, mint a közjognak története nyissa meg. E két félévet zárja be egy vizsgálat és evvel el is legyenek végezve az illető szakok. Erre következék egy a gyakorlati igazságszolgáltatásba bevezető év, mely alatt a tanulók mint hallgatók vegyenek részt a törvényszéki tárgyalásokban. A törvényszéki ülések után előadást tarthatnának a vezető bírák az előfordult esetekről és az azokkal való elbánásról. A tanulókat egyébiránt jegyzőkönyvek szerkesztésére is lehetne használni.* Csak e két évet betöltő elméleti és gyakor-

* Mint egy Baumanntól idézett író, Franke szeretné, jó volna, ha minden jogtanár, ha kívánja, mint gyakorló bíró is működhessek.

lati előkészítés után kezdődnek a jogi studium a szó szoros értelmében, melynek tulajdonképi feladata aztán az volna, hogy megértesse a most érvényes jogot motivumai, céljai, jelentősége és formái szerint.

Az *orvosi* tanulmányokról, mint ilyenekről, alig mond újat. Figyelemre méltó mégis néhány gyakorlati megjegyzése. Mindenekelőtt szükségesnek tartja, hogy azok, kik specialisták akarnak lenni, köteleztesse nek arra, hogy az illető szak egyetemi tanára előtt tudományos colloquiummal egybekötött próbát tegyenek. A gyakorló orvosok számára pedig nyisson az állam minden esztendőben oly időben, a mikor az orvosok kevésbbé vannak elfoglalva, egy 14 napi cursust, melyen egyetemi tanárok előadnának az orvosi szakok terén tett újabb haladásokról. Az orvosi tanulmányoknak — gondolja továbbá Baumann — korántsem kell egyetemhez kötötteknek lenniök. Nagy városok nagy kórházakkal szintén alkalmasok volnának e célra. Már most is gyakran oly messze vannak az orvosi tanintézetek az egyetem többi épületeitől, hogy majdnem csupán névleges kapcsolat van még köztük és az orvostanhallgatók nem is érnek rá szaktanulmányaik mellett mással is foglalkozni.

A *philosophiai* facultásra vonatkozó megjegyzések közül csak a legfontosabbakat akarjuk kiemelni. Mindenekelőtt azt a *philosophia* professor részéről való igen szerény tételét kell említenünk, hogy nem lehet mindenkitől megkivánni, hogy a szó szoros értelmében vett *philosophiát* tanuljon. Legfeljebb újabb *psychológiát*, t. i. *physiologiai psychológiát* kellene mindenkinek tanulnia, de ennek is inkább *concret*, leíró részét — a *metaphysikai* értelmezések teljes mellőzésével. Ily értelemben vett *psychologia* egyaránt szükséges a *jogásznak*, a *medicusnak*, a *theologusnak* és a leendő tanítóembernek is.

Megfontolandó kívánságot hangoztat továbbá Baumann a *philologiai* tanulmányokra nézve, illetőleg annak egyik ágára, a *philologiai* kritikára nézve. Azt kívánja ugyanis, hogy senki se próbálkozzék meg ily szövegkritikai feladatokkal régibb írók iratain, míg újabbakon meg nem tanulta, hogy minden szöveg, néha még a leghitelesebb is, mily csodálatos ellenmondásokat és érthetlenséget tartalmazhat csupán csak az író tévedései vagy következtelenségei folytán. Csak ilyen, újabb szövegeken végzett alapos vizsgálatok óvhatják meg a kritikust attól, hogy a régi szövegek helyreállításában vagy valódiságuk stb. megállapításában ne túlzott *idealis-logikai* vagy *idealis-psychologiai* szabályok szerint járjon el. Hasonlót kíván B. a *historiai* forrástanulmányokra nézve is, melyeket illetőleg szintén szükségesnek tartja a régiekről az újakra való visszamenetelt. Sajnálattal constatálja Baumann kiváló *historia* professorok nyilatkozatai nyomán, hogy a történelmi *collegiumokat* általános művelődés céljából ma már alig hallgatja valaki és csak azok látogatják, kiknek a *historia* szaktanulmányuk, vagy a kiket esetleg a vizsgálati

szabályzatuk szorít reá. E sajnálatos hiány pótlására jónak látná Baumann, ha a modern történelem tanára hetenként egyszer nyilvános előadást tartana a legújabb napi eseményekről, még pedig összefüggésben az illető ország általános viszonyaival. Ily előadások által az ifjúságot lehetne szoktatni arra, hogy a napi eseményeket is tudományos alapon és így magasabb szempontból tekintse.

Hasonlóképen be lehetne rendezni egy tájékoztató heti előadást a socialis tudományokból és benne a modern törekvéseket e téren komoly megbeszélés tárgyává tenni.

Baumann az egyes philosophiai facultasbeli tanulmányokra vonatkozó fejtegetéseit a középiskolai tanárok képzésére vonatkozó észrevételekkel is kíséri, de ezekben alig mond olyant, a mi nálunk is az utolsó években e tárgyra nézve folyt megbeszélések közben fel ne merült volna.

Megszívélendő intésekkel szolgál még szerzőnk arra nézve, hogy miképen folyhatna be az egyetem a jelenleginél hatásosabban az ifjúság erkölcsi nevelésére és gyakorlati élet számára való előkészítésére. Az egyetem is mindenütt, a hol alkalom van reá, eszményképeket állíthatna az ifjúság elé az emberiség múltjának nagy alakjai közül s e célra is tartathatna hetenként egy órai előadást valamely erkölcsphilosophiai és historiai műveltsége által kiváló tanárral. Mélyebb erkölcsi elmélkedések az ifjúság erkölcsi veszedelmeiről, leendő életfeladatairól, az erkölcsi veszedelmek leküzdésére való legsikeresebb eszközökről tennék ez előadás tárgyát.

Könyvének legutolsó pontjaiban az állam és az iskola között levő viszony kérdésével foglalkozik Baumann, azaz inkább csak összefoglalja az erre nézve könyve különböző helyein mondottakat. Az államnak — úgymond e resuméjében — ügyelnie kell egyforma általános népiskolai műveltségre, hogy mindenütt egyforma kiindulópont legyen az adott viszonyok megértésére és kezelésére; de azért nem szükséges, hogy az elemi iskolák mind állami vagy községi iskolák legyenek. Fennállhatnak mellettök még magániskolák is állami vagy községi segély nélkül, de azért mégis állami vagy községi felügyelet mellett az általános cél elérésének ellenőrzésére. A felsőbb iskoláknál is, ide számítva az egyetemeket, szintén lehetnek az állami és községi intézetek mellett magánintézetek is, de ezeket nem kell oly módon controlálni, mint a népiskolákat, hanem helyes dolog, ha itt szabadságot engednek mindenféle, akár methodikus, akár tartalmi tekintetben való kísérletnek, hogy minden szükségletnek eleget lehessen tenni, mely a viszonyok folytonos változása mellett esetleg felmerül. Az államnak és községnek csak arról kell gondoskodnia, hogy saját iskoláik a lehető legjobbak legyenek, azaz: hogy szellemi vagy testi túlterhelés nélkül, de azért úgy a testi, mint a szellemi erők kellő gyakorlása mellett, úgy vezessék be tanítványaikat a

modern civilisatio fődalaiba, hogy azok az élet megértésében és viteleiben is felülmúlják más iskolák tanítványait: — s így aztán az ő iskoláik maguktól is mintákká lesznek a magániskolák számára.

Ezekben reproducáltuk Baumann könyvének főbb pontjait, alig mellőzve mást, mint a mi német érdekű, vagy a mi esetleg a mi viszonyaink között magától is érthető. Még egyszer ismételjük: a könyv fejtegetései nem haladnak mélyebb elvi belátás fonalán, az iskolázás három foka nem jelenik meg, mint az oktatásanyag methodikus feldolgozásának három fokozata, nem látni be eléggé, mely egymás felé rendet socialis céloknak szolgáljon a népiskola, melyeknek a középiskola és melyeknek az egyetem. Ilyen valósággal egységesítő, de ép ez egységesítésen belül kellőképen distingváló szempontok hiányának ugyan Baumann könyvében, hiányzik benne a hivatásszerű philosophusnál az, a mit az iskola philosophiai áttekintésének lehetne nevezni, de azért, miként jeleztük, sok részletben, különösen az egyetemre nézve, több becses gondolatot tartalmaz, melyeket tovább gondolni, tovább fejteni és meg is valósítani, ránk, magyarokra nézve sem volna érdemtelen dolog.

WALDAPPEL JÁNOS.

A MAI GÖRÖG KÖZÉPISKOLÁK.

II. Gymnasiumok. (Γυμνάσια.)

A gymnasium célja a hellén iskolák minden irányban előkészítő oktatásának tovább vitele s különösen azon tanulók előkészítése, a kik a felsőbb tudományokat az egyetemen szándékoznak hallgatni.

A teljes gymnasium négy osztályból áll, s az egyetemre lépés csak a IV. osztályból lehetséges.

Ha egyes városoknak van ugyan teljes hellén iskolájuk, de teljes gymnasiumot nem birnak fölállítani, akkor fölállíthatják a gymnasium egy vagy akár három osztályát, de a tanulóknak a IV. osztályt valamely teljes gymnasiumban kell elvégezniök, hogy egyetemre mehessenek. Minden gymnasiumban öt tanár (*καθηγητής*) van, nevezetesen a menyiségtanra az összes osztályokban egy, s a többi tanulmányra négy, úgy, hogy kettő kezében lesz a klasszikus nyelvek s azok philológiájának tanítása, egyében a francia nyelv, történelem és földrajz s egyében a természettörténelem, természettan, chemia, anthropologia és bölcsélettan tanítása; de a miniszteri rendelettel időnkint kiadott tanulmányi tervhez a legpontosabban kell alkalmazkodni.

A legfelsőbb osztály tanára egyúttal az egész gymnasium (akár teljes az, akár nem) igazgatója is (*διευθυντής τοῦ γυμνασίου*). Címe: